

ऋषभो वैश्वामित्रः। पवमानः सोमः। जगती, ९ त्रिष्टुप्।

आ दक्षिणा सृज्यते शुष्या३सदं वेति द्रुहो रक्षसः पाति जागृविः।

हरिरोपशं कृणुते नभस्पय उपस्तिरे चम्बो३र्ब्रह्म निर्णिजे॥ ९.०७१.०१

आ- समन्तात्। दक्षिणा- सामर्थ्यम्। सृज्यते। शुष्मी- बली सोमः। आसदम्- आस्थानम्।
वेति- प्रविशति। द्रुहो रक्षसः- द्रोहभावनाख्यरक्षसः। पाति- पालयति। जागृविः- जागरणशीलः।
हरिः- आकर्षकः। ओपशम्- समन्तात् व्याप्तम्। आ समन्तादुपशेत इत्योपशः। नभसः-
चिदाकाशस्य। पयः- सारभूतं ज्ञानम्। कृणुते- करोति। चम्बोः- द्यावापृथिव्योः। उपस्तिरे-
आच्छादनाय। निर्णिजे- शोधनाय च। ब्रह्म- मन्त्रं ब्रह्मवर्चसं वा करोति ॥१॥

प्र कृष्टिहेव शूष एति रोरुवदसुर्यं वर्णं नि रिणीते अस्य तम्।

जहाति वविं पितुरेति निष्कृतमुपप्लुतं कृणुते निर्णिजं तना॥ ९.०७१.०२

कृष्टिहेव- शत्रुकार्यनाशको योद्धेव। रोरुवत्- गर्जन्। शूषः- शत्रुशोषकः सोमः। एति- आगच्छति।
अस्य- एतस्य सोमस्य। तम्। असुर्यं- प्राणदम्। वर्णं- वरणीयं रूपम्। नि रिणीते- निर्गमयति
प्रकटयति। वविम्- आवरणम्। जहाति- त्यजति। पितुः- हव्यभूतः। निष्कृतम्-
स्वसदनमृताख्यम्। एति- गच्छति। तना- विस्तारभावेन। निर्णिजम्- रूपम्। उपप्लुतम्-
उपगमनशीलम्। कृणुते- करोति ॥२॥

अद्रिभिः सुतः पवते गर्भस्त्योर्वृषायते नभसा वेपते मती।

स मौदते नसते साधते गिरा नैनित्ते अप्सु यजते परीमणि॥ ९.०७१.०३

अद्रिभिः- स्थैर्यप्रतीकैर्ग्रावभिः पर्वतैर्वा । सुतः- निष्पन्नः । गभस्त्योः- रसोदीपकयोः प्राणापानेशनशक्तयोः । बभसति दीपयन्त्याभ्यां रसमिति गभस्ती प्राणापानेशनशक्ती । आधिभौतिके तु बाहुभ्याम् । बभसति दीपयन्ति निर्मथनन्त्याभ्यामग्निमिति गभस्ती बाहू । पवते- क्षरति । वृषायते- वृषभ इव राजते । नभसा- चिदाकाशेन । मती- मत्या च । वेपते- व्याप्नोति । सः- असौ रसः । मोदते- तुष्यति । नसते- संश्लिष्टो भवति । साधते- साधयति । गिरा- मन्त्रेण । अप्सु- मूलोदकधारासु । नेनिके- शोधितो भवति । परीमणि- पोषके यज्ञे । यजते- पूजितो भवति ॥३॥

परि द्युक्षं सहसः पर्वतावृधं मध्वः सिञ्चन्ति हर्म्यस्य सक्षणिम् ।

आ यस्मिन्गावः सुहुताद ऊधनि मूर्धञ्छ्रीणन्त्याग्रियं वरीमभिः ॥ ९.०७१.०४

यस्मिन् । ऊधनि- पयोधारके । मूर्धन्- अग्रये । सुहुतादः- पुरोडाशादिहव्यभक्षका ध्यानभावनादिहव्यभक्षका इत्याध्यात्मिके । गावः- किरणाश्चित्किरणा इत्याध्यात्मिके । आ- आभिमुख्येन । अग्रियम्- मुख्यं सोमं रसम् । वरीमभिः- वरणीयैरितैर्हव्यैः । श्रीणन्ति- मिश्रयन्ति । तम् । द्युक्षम्- द्युवासिनम् । पर्वतावृधम्- पर्वतोपलक्षितस्थैर्यवर्धकम् । हर्म्यस्य सक्षणिम्- उत्कृष्टसहनशीलम् । सहसः- सहनशक्तिभूताः । मध्वः- मधुररसाः । सिञ्चन्ति ॥४॥

समी रथं न भुरिजोरहेषत दश स्वसारो अदितेरुपस्थ आ ।

जिगादुपं ज्रयति गोरेपीच्यं पदं यदस्य मतुथा अजीजनन् ॥ ९.०७१.०५

भुरिजोः- भुजाभ्याम् । रथं न- रथमिव । ईम्- एनं रसम् । दश स्वसारः- दशदिग्वर्तिन्यः सरणशीला आपो मूलशक्तिधाराः । अदितेरुपस्थे- अखण्डप्रकृतेर्मुख्यस्थाने । आ- समन्तात् । सम्- सम्यक् । अहेषत- रसं प्रेरयन्ति । जिगात्- स गच्छति । यत्- यदा । अस्य- एतस्य रसस्य ।

मत्तुथाः- मन्त्रवन्तः। अजीजनन्- एतं सोमं प्रकटयामासुः। तदा। गोः- चित्किरणस्य।
अपीच्यम्- आत्यन्तिकम्। पदम्- स्थानं ज्ञानम्। उप ज्रयति- उपगच्छति ॥५॥

श्येनो न योनिं सदनं धिया कृतं हिरण्ययमासदं देव एषति।

ए रिणन्ति बर्हिषि प्रियं गिराश्वो न देवाँ अप्येति यज्ञियः ॥ ९.०७१.०६

योनिम्- नीडम्। श्येनो न- पक्षीव। देवः- अयं द्योतनशीलो रसः। धिया- ध्यानेन। कृतम्-
रचितम्। सदनम्- स्वस्थानम्। हिरण्ययम्- जोतिर्मयम्। आसदम्- आस्थातुं। एषति- अभिमुखं
गच्छति। ईम्- एनं रसम्। आ- आभिमुख्येन। बर्हिषि- दर्भासने चित्ताकाशे वा उपवेष्टुम्। प्रियम्-
प्रेमपात्रम्। गिरा- मन्त्रेण। रिणन्ति- प्रेरयन्ति। अश्वो न- तुरग इव। यज्ञियः- पूज्यः सोमः।
देवान्- देवताः अप्येति- अभिगच्छति ॥६॥

परा व्यक्तो अरुषो दिवः कविर्वृषा त्रिपृष्ठो अनविष्ट गा अभि।

सहस्रणीतिर्यतिः परायती रेभो न पूर्वोरुषसो वि राजति ॥ ९.०७१.०७

व्यक्तः- स्पष्टः। अरुषः- रोचमानः। कविः- क्रान्तदर्शी। वृषा- वर्षकः। त्रिपृष्ठः-
भूर्भुवरादित्रिस्थानस्थः। दिवः- चिदाकाशात्। परा- पराङ्मुखमागच्छति। गाः- चिद्रश्मीन्।
अभि- अभिलक्ष्य। अनविष्ट- शब्दितवान्। नु शब्दे। सहस्रणीतिः- अनन्तनीतिसंपन्नः। यतिः-
शमदमादियुक्तः। परायतिः- परागन्ता। पूर्वोः- प्राचीनाः। उषसः- उदयदेवताः। रेभो न- मन्त्रेण
स्तुवन् सन्ध्योपासकः स्तोतेव। वि राजति- विशेषेण प्रकाशते ॥७॥

त्वेषं रूपं कृणुते वर्णो अस्य स यत्राशयत्समृता सेधति स्निधः।

अप्सा याति स्वधया दैव्यं जनं सं सृष्टुती नसते सं गोअग्रया ॥ ९.०७१.०८

यत्र । समृता- वृत्रैर्जनितयुद्धे । अशयत्- तिष्ठति । स्निधः- हिंसकान् । सेधति- नाशयति । तत्र ।
सः- असौ रसः । अस्य- एतस्य रसस्य । वर्णः- वरणीयम् । त्वेषम्- दीप्तम् । रूपम् । कृणुते-
कुरुते । अप्साः- जीवोदकसंभक्ता । स्वधया- स्वधारणया । दैव्यं जनम्- उपासकसमूहम् । याति-
गच्छति । गोअग्रयया- विद्यामुख्यया । सुष्टुती- शोभनस्तुत्या । सं नसते- सङ्गच्छति ॥८॥

उक्षेव यूथा परियन्नरावीदधि त्विषीरधित सूर्यस्य ।

दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षत क्षां सोमः परि क्रतुना पश्यते जाः ॥ ९.०७१.०९

यूथाः- स्वगणान् । उक्षेव- वृषभ इव । परियन्- परितो गच्छन् । अरावीत्- अशब्दयत् । सूर्यस्य-
सवितुः । त्विषीः- दीप्तीः । अधि अधित- अधिदधाति । दिव्यः सुपर्णः- दीप्तिमान्
मुमुक्षामोक्षप्रतीकः पक्षी सन् । क्षाम्- भुवम् । अव चक्षत- पश्यति । सोमः- रसः । क्रतुना-
सङ्कल्पेन । परि- परितः । जाः- जातीः । पश्यते- पश्यति ॥९॥